

Toruń, dnia 25 lipca 2026 r.

Prof. dr hab. Andrzej Radzimiński

Instytut Historii i Archiwistyki UMK

Recenzja rozprawy doktorskiej mgra Rafała Kłysa pt. „Wykształcenie uniwersyteckie prałatów i kanoników kapituły katedralnej w Płocku w okresie średniowiecza, ss. 158.

Rozprawa doktorska mgra Rafała Kłysa dobrze wpisuje się w badania nad Kościołem w Polsce średniowiecznej, w tym szczególnie duchowieństwem kapituł katedralnych. Uzupełnia przy tym dotychczasowe badania nad duchowieństwem kapituły katedralnej w Płocku, zapoczątkowane jeszcze w latach osiemdziesiątych XX w. przez piszącego te słowa i kontynuowane również w ostatnich latach. Autor w swojej pracy wykorzystał w pełni dotychczasowe wyniki badań kapituły płockiej, które były prowadzone zarówno pod kątem składu osobowego tej korporacji kanonickiej, jak również te, które odnosiły się do zagadnień prawno-ustrojowych tej instytucji, czy też szeroko rozumianej kultury. Poświęcił również sporo uwagi działalności uniwersytetów, na których studiowali prałaci i kanonicy z Płocka, ich karierom uniwersyteckim, a także działalności tych duchownych w służbie Kościoła, ich związkom z dworem książąt mazowieckich, a także zaangażowaniu w rozwój kultury na średniowiecznym Mazowszu. W pracy mgra Rafała Kłysa zostały ponadto wykorzystane bogate materiały źródłowe, zarówno archiwalne, jak również te publikowane. Co prawda były one już w zdecydowanej większości spożytkowane w dotychczasowych opracowaniach poświęconych kapitule płockiej oraz jej prałatom i kanonikom, to jednak za ważne uważam skonfrontowanie dotychczasowych wyników badań ze wspomnianymi źródłami. Szczególnie, że

w pewnych przypadkach przyniosły one korekty dotychczasowych ustaleń wcześniejszej historiografii.

Autor podzielił rozprawę na pięć rozdziałów i wydaje się, że jest to podział adekwatny do przedstawionej w tytule jej problematyki. Pierwszy rozdział został bowiem poświęcony uniwersytetom, na których studiowali prałaci i kanonicy płockcy. W drugim rozdziale znalazło się krótkie omówienie zagadnień związanych z powstaniem, organizacją i rozwojem kapituły płockiej jako korporacji kościelnej. W dwóch kolejnych rozdziałach (trzecim i czwartym) znalazły swoje omówienie kwestie związane ze studiami oraz karierami uniwersyteckimi wspomnianych duchownych. Wreszcie rozdział piąty poświęcił Autor na pokazanie roli duchowieństwa kapitulnego w Kościele, na dworze książąt mazowieckich oraz w rozwoju kulturalnym diecezji płockiej.

W rozdziale pierwszym zostały przedstawione pokrótce dzieje siedmiu europejskich uniwersytetów, na których studiowali prałaci i kanonicy płockiej kapituły katedralnej. Wśród nich znalazły się cztery takie ośrodki działające w Europie Zachodniej: Bolonia, Padwa, Rzym i Paryż oraz trzy najstarsze uniwersytety Europy Środkowo-Wschodniej: w Pradze, Krakowie i Wiedniu. Rozdział ten został oparty wyłącznie na podstawie literatury przedmiotu, zaś jego największą słabością jest niewątpliwie dość ograniczone wykorzystanie, niezwykle bogatej dla tych zagadnień, literatury włoskiej, francuskiej i niemieckiej. Do tego dochodzi jednak dość pobieżne pokazanie organizacji i działalności poszczególnych uniwersytetów. Tak jest na przykład w przypadku podrozdziału poświęconego uniwersytetowi w Bolonii. Przy okazji Pola Ronkalskie (Campi di Roncaglia), o których pisze Autor w tej części pracy, to historyczna kraina we Włoszech, a zatem jej nazwa winna być pisana dużymi literami (s. 18). Również bardzo skrótowo zostały potraktowane uniwersytety w Padwie, Rzymie oraz Paryżu. Poza podstawowymi informacjami odnoszącymi się do ich genezy i początków działalności, stosunkowo niewiele możemy się

bowiem dowiedzieć się na temat ich organizacji i funkcjonowania, co jest istotne z punktu widzenia późniejszej analizy studiów duchowieństwa płockiego. W drugim podrozdziale pierwszego rozdziału znalazły swoje omówienie zagadnienia związane z fundacjami i organizacją trzech wspomnianych już uniwersytetów działających na terenie Europy Środkowo-Wschodniej. Również omówienie działalności uniwersytetów w Pradze, Krakowie i Wiedniu jest mocno skrócone i w niewielkim stopniu pokazuje ich organizację i codzienne funkcjonowanie. Autor w dużo większym stopniu skupił się na pokazaniu ich genezy, szczególnie w kontekście działań podejmowanych w zakresie ich tworzenia przez władzę królewską, papieską i cesarską. Dotyczy to w sposób szczególny powstania uniwersytetu krakowskiego oraz wiedeńskiego. Natomiast znacząco dużo uwagi zostało poświęcone kwestii odnowienia Akademii Krakowskiej przez króla Władysława Jagiełłę. Autor skrupulatnie wykorzystał bardzo bogatą, polską literaturę przedmiotu. Swoją drogą, nie jestem pewien, czy należało tworzyć dla tych rozważań oddzielny, trzeci podrozdział. Wydaje mi się, że lepsze byłoby omówienie tych zagadnień w punkcie poświęconym uniwersytetowi krakowskiemu.

Rozdział drugi rozprawy doktorskiej mgra Rafała Kłysa został poświęcony płockiej kapitule katedralnej, a w szczególności jej powstaniu i organizacji, składowi oraz kwestii obsady prałatur i kanonii, szczególnie w kontekście posiadanego przez duchownych wykształcenia. W ostatniej części tego rozdziału została ponadto przedstawiona rola i działalność szkoły oraz biblioteki katedralnej. W pierwszym podrozdziale już na początku zwraca uwagę powielanie przez Autora dawnych (S.Zachorowski), jednak już skorygowanych w historiografii (A.Radziwiński), poglądów na temat genezy polskich kapituł katedralnych, w tym również kapituły płockiej. Dzieje się tak, mimo, że Autor zna i nawet cytuje w innych miejscach opracowanie poświęcone temu zagadnieniu. W drugim podrozdziale została zaprezentowana geneza oraz

kształtowanie się poszczególnych prałatur w płockiej kapitule katedralnej. Wspominając o powołaniu do życia ostatniej prałatury w średniowiecznej kapitule płockiej, czy archidiakonii pułtuskiej, należało wykorzystać mój artykuł poświęcony genezie tamtejszej kolegiaty i kapituły (*W sprawie genezy kolegiaty i kapituły w Pułtusk*, /w:/ *Studia nad dziejami miast i mieszczaństwa w średniowieczu*, red. R.Czaja, J.Tandecki, Toruń 1996, s. 143-154). W dalszej części tego podrozdziału zostały przedstawione, na podstawie literatury przedmiotu, kompetencje poszczególnych prałatur oraz kształtowanie się liczebności kanonii. W trzecim podrozdziale znalazły swoje omówienie czynniki wpływające na obsadę poszczególnych prałatur, szczególnie w kontekście posiadanego przez duchownych uniwersyteckiego wykształcenia. Autor zauważa, że w XIII i XIV w. pochodzenie szlacheckie nie było istotnym czynnikiem wpływającym na obejmowanie beneficjów kapitulnych. Ma on jednak tylko częściowo rację – rzeczywiście nie było wówczas prawnych rozwiązań, które preferowałyby duchownych szlacheckiego pochodzenia do obejmowania prałatur i kanonii w kapitułach katedralnych. Takie ograniczenia pojawiły się dopiero w XV w. Z drugiej jednak strony należy podkreślić, że również w XIII i XIV w. to szlachta zdecydowanie przeważała w składach polskich kapituł katedralnych. Stosunkowo niewiele wnoszą rozważania Autora na temat szkoły katedralnej płockiej. Nieco pełniejsze jest natomiast omówienie kwestii związanych z biblioteką katedralną oraz rękopisami użytkowymi w kręgu duchownych kapituły płockiej.

Rozdziały trzeci i czwarty opiniowanej rozprawy doktorskiej pokazują wyniki badań mgra Kłysa w odniesieniu do studiów uniwersyteckich prałatów i kanoników płockich do końca XV w. Każdy z tych rozdziałów zawiera trzy podrozdziały, które zawierają wykazy duchownych płockich, którzy posiadali wykształcenie uniwersyteckie, pokazują miejsce studiów oraz uzyskane stopnie naukowe, wreszcie omawiają wpływ wykształcenia uniwersyteckiego na dalsze kariery kościelne. We wprowadzeniu do trzeciego rozdziału znalazło się

wartościowe zestawienie, oparte głównie na publikowanym materiale źródłowym, prałatów płockich, którzy studiowali na uniwersytetach w XII i XIII w. Z kolei już w pierwszym podrozdziale tego rozdziału na uwagę zasługuje tabelaryczne zestawienie prałatów kapituły płockiej pokazujące okres studiów oraz, w miarę możliwości, miejsce oraz kierunek studiów. Bardzo ciekawe są ponadto wnioski wynikające z tych zestawień. Wynika z nich mianowicie, że w okresie interesującym Autora studiowało 66 prałatów płockich, którzy stanowili niemal połowę wszystkich prałatów działających we wspomnianej kapitule do końca XV w. Swoje studia odbywali oni w przeważającej części na uniwersytecie w Krakowie. Uzyskiwali przede wszystkim stopnie magistra i licencjata sztuk wyzwolonych, dopiero później głównie doktoraty z zakresu prawa. We wstępie rozdziału czwartego, również na podstawie źródeł i literatury przedmiotu, zostali pokazani kanonicy płoccy, którzy studiowali na uniwersytetach w XV w. Natomiast w pierwszym podrozdziale mgr Kłys sporządził również tabelę kanoników z informacjami na temat czasu studiów, kierunku oraz uzyskanego stopnia naukowego. Płyną z niej ciekawe informacje na temat wykształcenia uniwersyteckiego wszystkich kanoników płockich do końca XV w. Wynika z nich, że ok. 25% tych duchownych studiowało na średniowiecznych uniwersytetach, w tym zdecydowana większość na uniwersytecie w Krakowie. Kanonicy płoccy najczęściej uzyskiwali stopnie magistra i bakałarza sztuk wyzwolonych, a następnie doktoraty prawa. Podrozdział trzeci omawianego rozdziału czwartego został poświęcony karierom uniwersyteckim członkom płockiej kapituły katedralnej. Przedstawił przy tym działalność wybranych duchownych, którzy zrobili szczególną karierę na europejskich uniwersytetach.

Rozdział piąty rozprawy doktorskiej mgra Rafała Kłysa nosi tytuł „W służbie Kościoła, książąt i kultury”. W pierwszym podrozdziale została pokazana działalność wykształconych na poziomie uniwersyteckim duchownych w ramach kapituły katedralnej. Autor skupił się na omówieniu działalności wykształconych

duchownych zaangażowanych w ramach diecezji płockiej, tzn. archidiakonów płockich, dobrzyńskich i pułtuskich. Wskazał ponadto, że scholastycy płoccy, nadzorujący funkcjonowanie szkoły katedralnej, byli znacznie lepiej wykształceni, niż wspomniani archidiakoni. Pokazał również grupę XV-wiecznych administratorów diecezji płockiej, którzy posiadali wykształcenie uniwersyteckie, przede wszystkim w zakresie prawa, uzyskane głównie na uniwersytecie w Krakowie. Swoją drogą ten fragment podrozdziału powinien zostać przesunięty do podrozdziału drugiego, gdzie omawiana jest działalność prałatów i kanoników płockich w zarządzaniu diecezją. Przecież działalność administratora *sede vacante* odnosi się zdecydowanie do działalności właśnie w ramach diecezji, niż do działań w kapitule katedralnej. I nie zmienia tego twierdzenia fakt, że tymi administratorami byli przeważnie członkowie płockiej kapituły katedralnej. W podrozdziale drugim Autor przedstawił, również głównie na podstawie literatury przedmiotu, członków kapituły płockiej jako oficjałów płockich i pułtuskich oraz wikariuszy generalnych płockich biskupów. Wykazał przy tym, co ważne, że zdecydowana większość tych urzędników diecezjalnych posiadała wykształcenie prawnicze. W trzecim podrozdziale znalazło się podsumowanie dotychczasowych badań na kancelariach książąt mazowieckich oraz wykazanie znaczącej roli prałatów i kanoników płockiej kapituły katedralnej w działalności kancelaryjnej i dyplomatycznej. W ostatnim, czwartym podrozdziale Autor zamieścił rozważania na temat roli kulturotwórczej środowiska kapitulnego w Płocku. Pokazał to przez pryzmat działalności wybranych prałatów i kanoników, w kontekście posiadanych przez nich księgozbiorów, zarówno o charakterze naukowym, jak również literackim.

W podsumowaniu należy stwierdzić, że praca mgra Rafała Kłysa pt. *„Wykształcenie uniwersyteckie prałatów i kanoników kapituły katedralnej w Płocku w okresie średniowiecza”*, jest poprawnie napisaną rozprawą doktorską. Mimo podniesionych uwag, które odnoszą się przede wszystkim do jej

podsumowującego charakteru oraz konstrukcji pracy, wnosi ona określony wkład, także uzupełniający, w dotychczasowe badania nad wykształceniem prałatów i kanoników płockiej kapituły katedralnej do końca średniowiecza.

Konkluzja:

Dysertacja doktorska mgra Rafała Kłysa pt. „*Wykształcenie uniwersyteckie prałatów i kanoników kapituły katedralnej w Płocku w okresie średniowiecza*”, spełnia warunki ustawowe określone dla rozpraw doktorskich. W związku z tym wnioskuję o dopuszczenie doktoranta do dalszych etapów przewodu doktorskiego

Andrzej Reschmiński